

ИНСОНИ КОМИЛ АЗ НИГОҲИ ШАЙДОИ ХУЧАНДИ *Негматова Мавлудачон Турсуновна*, номзади илмҳои филология, дотсенти кафедраи адабиёти классикии тоҷики МДТ “ДДХ ба номи акад. Б.Гафуров (Тоҷикистон, Хучанд)

СОВЕРШЕННЫЙ ЧЕЛОВЕК С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ШАЙДО ХУДЖАНДИ *Негматова Мавлюдаджон Турсуновна*, кандидат филологических наук, доцент кафедры таджикской классической литературы ГОУ “ХГУ имени акад. Б.Гафурова (Таджикистан, Худжанд)

PERFECT MAN UNDER SHAYDO KHUJANDI'S ANGLE *Negmatova Mavludajon Tursynovna*, candidate of philological sciences Associate Professor of the department of Tajik classic literature under the SEI “KhSU named after acad. B.Gafurov” (Tajikistan, Khujand),
E-mail: mavluda@mail.ru

Вожаҳои калидӣ: Шайдо, газалиёт, умр, инсонии комил, ориф, ирфон, шинохти Ҳақ

Дар мақола масъалаи инсонии комил дар ашъори суҳанвари охири асри XVII ва нимаи аввали асри XVIII адабиёти форс-тоҷик Шайдои Хучандӣ баррасӣ шудааст. Қайд мешавад, ки азбаски симои шоир дар газалиёти қайл аз ҳама ҳамчун шоири ориф ва қаландармаи раб ифода ёфтааст, мавзӯи мавриди тавачҷӯҳи мо ҳам дар робита ба ҳамин мавзӯ тавсия ёфтааст. Тазаққур меравад, ки Шайдо пайрави тариқати нақибандия буд ва сифатҳои маънавии инсонии комилро аз ҳамин равшана бозишнохтааст. Шайдои хусусиятҳои инсонии комилро моҳирона тавсиф намуда, муҳаббат ва эҳтироми бузурги худро нисбати ӯ нишон додааст. Шоир дар газалиёти хеш камолоти маънавий ва фазилатҳои ахлоқии инсонии комилро бо маҳорати хоса баён намуда, таъкид намудааст, ки инсон бояд пас аз ба дунё омадан умри хешро беҳуда ба умури иҷтимоиву дунявӣ сарф накарда, ҳамвора дар садади камолоти маънавий ва шинохти Ҳақ буда, аз хеш ному кори нек ба ёдгор гузорад.

Ключевые слова: Шайдо, газели, жизнь, совершенный человек, гностик, мистицизм, познание Истины

В статье рассматривается проблема совершенного человека в поэзии персидско-таджикского поэта конца XVII и первой половины XVIII века Шайдо Худжанди. Отмечается, что в связи с предствалением поэта в его газелях, прежде всего, в образе поэта-гностика и суфия, предмет данного исследования также рассматривается в этом плане. Упоминается, что Шайдо был последователем секты Накибандия и духовные качества совершенного человека рассматриваются в его стихах согласно учению этой секты. Отмечается, что Шайдо в своих газелях умело описал качества совершенного человека и выразил свою большую любовь и уважение к нему. Подчеркивая духовную зрелость и нравственные добродетели совершенного человека, поэт полагает, что человек, появившись на свет, не должен тратить свою жизнь напрасно в житейских делах, а всегда должен стремиться к духовной зрелости, познанию Истины и оставить после себя доброе имя.

Key words: Shaydo, ghazals, life, perfect man, gnostic, mysticism, knowledge of the Truth

The article dwells on the problem beset with perfect man in the Persian-Tajik poet's poetry who lived in the late of the XVII-th and the first half of the XVIII-th centuries Shaydo Khujandi. It is underscored that due to the fact that the poet's image in his ghazels appeared primarily as a gnostic poet and Sufi, the subject of our study is also considered based on the relevant streamline. It is mentioned that Shaydo was a follower of Naqshbandiya sect and spiritual qualities of perfect man are considered in his poems in conformity with the mentioned sect teaching. Shayido in his ghazals skillfully described the attributes of perfect man and expressed his great love and respect for him/her. Emphasizing spiritual maturity and moral virtues of perfect man, the poet skillfully believes that a person after birth should not spend his/her life in vain in worldly affairs, but should always strive for spiritual maturity, knowledge of the truth and keep a good name for himself/herself.

Шоири охири асри XVII ва нимаи аввали асри XVIII – Шайдои Хучандӣ, ки пайрави тариқати нақибандия буд[11], дар ашъори худ баробари мавзӯоти дигар ба шинохти инсонии

комил, ки он дар баробари вуруди тасаввуф ба адабиёти форс-тоҷик чузье аз баёни афкори ирфониву ғоявии суханварон гардид, низ таваҷҷӯҳ зоҳир намудааст. Дар бораи паҳлӯҳои гуногуни ашъори ин шоир дар адабиётшиносии мо кайду ишораҳо [3; 4; 5; 6] мавҷуд бошанд ҳам, вале то ба имрӯз ин мавзӯ ба таври ҷудогона мавриди таҳқиқ қарор нагирифтааст.

Шинохти қадри вақт ва ғанимат шуморидани умр яке аз мавзӯҳои мебошад, ки дар сар то сари ғазалиёти Шайдои Хучанди доман густурдааст. Ин мавзӯ чӣ дар ғазалиёти ҷудогона ва чӣ дар иртибот бо мавзӯҳои дигар дар пайвастагӣ густариш ёфта, чанбаи ахлоқии ашъори Шайдоро боз ҳам тақвият бахшидаанд. Азбаски симои шоир дар ғазалиёташ пеш аз ҳама ҳамчун шоири ориф ва қаландармашраб зуҳур кардааст, мавзӯи мавриди таваҷҷӯҳи мо ҳам дар робита ба ҳамин мавзӯ тавсия ёфтааст. Аз нуқтаи назари орифонаи Шайдо инсон махлуқест, ки дар ин дунё ба хотири имтиҳон фиристода шудааст, биноан бояд пеш аз ҳама шукргузори холики хеш бошад, ки ўро барои лаззат бардоштан аз неъматҳои офаридааст.

Дунё ва ҳоли он дар ғазалҳои шоир ба работи кӯҳнае, ки гузаргоҳи қорвон аст, монанд карда шудааст. Равандагони ин гузаргоҳ чун мавҷи баҳр ҳама равон буда, вучудашон чун хобу ҳаёле будааст. Чаманистони ин тираҳокдон ҳам дар мисоли насим дар зудгузарӣ буда, насими офияти гул саропо омодаи хазон аст. Гармии бозори ин ҷаҳон ба як дидан гузашта, дар пай ҳосиле надорад:

*Ба ҳуш омадаму ҳоли ин ҷаҳон дидам,
Работи кӯҳна гузаргоҳи қорвон дидам [4, с. 124].*

Шоир ин ҳолро тайи се ибора аз забони булбули зор чунин баён мекунад:

*Ба оҳу нола саҳар булбуле чӣ ҳуш мегуфт,
Баҳор дидаму гул дидаму хазон дидам [4, с. 124].*

яъне дар ин се мафҳум - баҳор дидаму гул дидаму хазон дидам шоир ҳоли ин дунёро хулоса кардааст, ки баҳор асту гул асту хазон аст.

Ҷои дигар низ аз ҳамин куҳанрабоб ёд мекунад, ки мурод дунё буда, инсонҳо ба қофила монанд карда шудаанд:

*Рафтани омаданӣ нест дар ин даври хароб,
К-ин работест куҳан, қофилаҳо даргузарем [4, с. 125].*

Шайдои Хучандӣ ҳоли инсонҳоеро, ки дар гирифториҳои ин дунё пойбаст мондаанд аз зоти Ҳақ дар ғафлатанд, чунин ифода кардааст:

*Ҳиммат аз ҳамдамии раҳбари доно талабем,
Борафтода, фурумонда ба гил ҳамчу харем [4, с. 125].*

Аз нигоҳи шоир ҳалқи олам рӯзе манзил аз ин саро берун хоҳанд бурд. Бинобар ин дил бастан бар молу мулки фанопазири он аз рӯи ақлу тадбир нест:

*Ҳалқи олам ҷумла берун з-ин саро хоҳад шудан,
Манзили ин қорвон дорулбақо хоҳад шудан.
Дил манех, эй беҳабар, бар молу мулки ин ҷаҳон
Молу мулки ин ҷаҳон охир фано хоҳад шудан [4, с. 145].*

Танҳо дар ин роҳ бояд инсон зоди сафари хешро аз тоату ибодат ҳосил кунад. Дар ин дашти фано фақат донаи ашк (рӯи ниёз ба даргоҳи Худо овардан – Н.М.) тӯшаи омодаи рӯзи фардо мегардад:

*Донаи ашк, ки пошидӣ дар ин дашти фано,
Тӯшаи омодаи рӯзи ҷазо хоҳад шудан [4, с. 143].*

Пас ҳамон касе рӯзи маҳшар соҳиби иззат мегардад, ки дар раҳи ҷонон сару савдо бохта бошад:

*Ҳар кӣ Шайдо, дар раҳи ҷонон сару савдо бибохт,
Рӯзи маҳшар соҳиби иззу ливо хоҳад шудан [4, с. 143].*

Шоир ҷойи дигар дунёро «дашти ҳодиса» меҳисобад, ки насибаи он барои инсон фақат «Гарди кулфат» аст. Инсон бояд дар ин муҳити фано танҳо даст ба домани лутфи Офаридгор занад ва наҷоти киштии хешро аз ӯ ҷӯяд:

*Ба дашти ҳодиса ёрӣ зи дӯсте маталаб,
Ки рафт қор зи дасту зи дил сано маталаб.
Таваккуле ба Худо кун дар ин муҳити фано,
Наҷоти киштии худро зи нохудо маталаб.
Насибае зи фалак гайри гарди кулфат нест,
Ҳузури рӯзӣ аз ин ҷархи осӣ маталаб [4, с. 36].*

Ба андешаи шоир ғизои олами моддӣ барои инсон ҳамон миқдоре лозим аст, ки тавонад тоати Ҳақро ба ҷой оварад. Талаби рӯзӣ «зиёда аз иштиҳо»-ро шоир нарасондааст ва мегӯяд:

*Барои қуввати тоат ба қуте қонъ бош,
Зиёда рӯзии худро аз иштиҳо маталаб [4, с.36].*

Албатта, ин гуфтаи шоир дар мавриди талаби рӯзӣ ниёз ба ташреҳ дорад. Зеро бояд фаҳмид, ки муроди шоир аз мафҳуми «тоат» чист. Агар андеша бар фаҳмиши маҳдуди байти болоӣ ва ҳам дар шарҳи калимаи «тоат» равад, дарёфтани муроди шоир ғайриимкон мегардад. Чаро ки чунин фаҳмише пайдо шуданаш мумкин мешавад, ки «дарёфти қут» танҳо ба миқдоре лозим аст, ки тавонӣ рӯзаву намоз ва дигар фароизи Худовандро иҷро намой, аммо матлаб дар асли худ ин тавр набуда, мақсад аз «тоат» анҷом додани рисолати инсонӣ дар ин дунёст, ки иборат аз некиву накӯкорӣ қардан, дасти афтодагон гирифтани, рӯзии ҳалол талаб намудан, беҳуда нақди ҳаёт ба шугли хато сарф накардан, умр мугтанам шуморидан, худро ба нафси саркаш ошно нанамудан ва дар маҷмӯъ, ба ҷой овардани фароизи Илоҳӣ мебошад. Мақсад аз ишораи шоир, ки «рӯзии худ зиёда аз иштиҳо маталаб» мегӯяд, он аст, ки инсон набояд аз сари хирсу ҳаво ба молу чизи қасони дигар бо тамаъ нигоҳ кунад, балки худ дар дарёфти рӯзии ҳалолӣ худ саъй варзад ва хони хешро пурнур гардонад:

*Аз ҳалол омода кун дар суфра нони хешро,
Чун фалак пурнур кун аз фарз хони хешро [4, с.19].*

Инсон бояд аз хотир фаромӯш насозад, ки:

*Олами парвозгоҳат шохсори сидра буд,
Ёд кун эй мург, барги ошёнӣ хешро [4, с.19].*

Бояд қайд кард, ки дар адабиёти зиёда аз ҳазорсолаи мо шуаро ҳамвора суҳан дар накӯҳиши гетӣ кушодаанд ва онро бо алфози муҳталиф мазаммат намудаанд. Аз ҷумла, Ҳофизи Шерозӣ дар як байти хеш аз бевафоии дунё суҳан гуфта, «ин аҷузро арӯси ҳазор домод» мехонад:

*Маҷӯ дурустии аҳд аз ҷаҳони сустиҳод,
Ки ин аҷуза арӯси ҳазор домод аст [7, с.33].*

Шайдо низ ин маъниро бо баёни бевафоии дунё ба тарике зикр кардааст, ки аз он маънии суҳани Ҳофиз низ фаҳмида мешавад:

*Арӯси гетӣ ба мақсуди ҳазор домод аст,
Вафо зи ишваи ин золи бевафо маталаб [4, с.36].*

Шоир лаззатҳои инҷаҳони, ки бо номи соғари айш меҳисобем, шарбати марг меҳисобад. Коху айвон ва қасрҳоеро, ки инсонӣ гофил бунёд менамояд ва дар ғафлат аст, ки дар боми он аҷал нардбони хешро гузоштааст, мазаммат намуда, «сарф бар кори абас» мешуморад ва бо истифодаи санъати таҷоҳули ориф мепурсад:

*Як нафас осоише набвад дар ин меҳнатсаро,
Дар шабистони лаҳад бошад магар оромӣ мо [4, с.134].*

Дар иртибот ба масъалаи болоӣ ва дар баробари мазаммати дунё ва арзишҳои нопадори он шоир таъкид месозад, ки инсон набояд умри худро барабас гузаронад:

*Эй ба ғафлат сарф қарда рӯзгори умрро,
Аз сари мастӣ нафаҳмида гузори умрро.
Омаду рафти нафас нақди ҳаёти одамист,
Барабас зоеъ макун лайлу наҳори умрро [4, с.22].*

Инсон нақди вақте ба унвони зиндагӣ ва ё ҳаёт дорад, ки он фурсати хубе барои анҷом додани рисолати инсонист.

*Фурсати хубе ганимат дон дар ин боғи ҷаҳон,
Мерасад рӯзе ҳазони лолазори умрро [4, с.22].*

Шоирӣ Хучандӣ дар мавриди ганимат шуморидани умр абёти олий ва ғазалҳои зиёде сурудааст. Ӯ қайд менамояд, ки ҳосили умр аз як дида ба ҳам задан ҳам кӯтоҳтар ва баробари омадурафти нафас аст:

*Ҳосили зиндагӣ омадурафти нафас аст,
То занӣ дида ба ҳам ин ду нафас мегузарад [4, с.77].*

Бинобар ин инсон набояд умри хешро дар банди ҳавову ҳавас, ки мисоли мурғи дар қафас афтода бошад, гузаронад, балки бояд мурғи рӯҳро ба ҷониби Ҳақ парвоз диҳад. Шиноҳти рисолати инсонӣ аз назари шоир пеш аз ҳама, расидан ба қадри умр зоҳир гашта, шукргузорӣ ба зоти Ҳақ аст. Зеро шоир умреро, ки як лаҳза бе ёди Худо мегузарад, дар шумори умр намедонад:

*Ҳайф бе ёди Худо умри ту гофил гузарад,
Дар ғами дуну ба андешаи ботил гузарад [4, с.70].*

Шоир аз онҳое, ки ҷумла айёми хешро ба кори беҳуда сарф намудаанду мӯи хеш дар ин роҳ сафед кардаанд, суҳан меоварад ва бо таассуф қайд менамояд, ки:

*Рӯзи мо охир шуду омад намози шони мо,
Сарф бар кори абас шуд ҷумлаи айёми мо.
Умр бар сар омаду гардид мӯи мо сафед,
Гум нашуд аз номаи номасиёҳон номи мо [4, с.51].*

Ба андешаи Шайдо инсонии комил барои расидан ба Ҳақ се зина ва ё се марҳиларо гузарад ва ба маърифати се чиз расад:

1. Ба қимати умр расидан ва онро ҳамеша дар умури хайр ва зикри Худо гузаронидан марҳалаи аввалини расидан ба шинохти зоти Ҳақ аст, ки дар ашъори Шайдо доманаи фарох гусутурдааст. Ба андешаи шоир умре, ки ҳатто як нафас бе ёди дӯст сипарӣ мегардад, дар шумори умр нест ва «дар машқи залолат сиёҳ кардани китоби умр» аст:

*Бе ёди дӯст ҳар нафасе меравад зи ту,
Онро маёр баҳри Худо дар ҳисоби умр [4, с.93].*

Шоир онҳоро, ки беҳабар аз номи ҳисоби умр ҳастанд, бо ибораҳои «масти ҷоми сабӯи шароби умр» ва «сар фуру бурда ба гиребони хоби умрӣ» мазаммат менамояд ва мегӯяд:

*Авқоти худ ба шугли хато сарф мекунӣ,
Фардо ба рӯзи ҳашир чи гӯӣ ҷавоби умр [4, с.93].*

Бинобар ин ҳам, шоир касонро, ки аз умри азиз моёи тақдиру бебаҳо комгор гардидаанд, хушдавлат ва онҳоро, ки аз ҳаёти хеш баҳра набурадаанд, беҳосил хондааст:

*Беҳосил он ки баҳра набурд аз ҳаёти хеш,
Хушдавлат он касе, ки шавад комёби умр [4, с.93].*

Ба андешаи шоир мурод аз шинохту ба қадри умр расидан дарёфти ҳаёти абад аст, ки он тавассути заҳмату риёзат дар ин ҷаҳон ҳосил мегардад. Пас баёни ин афкор ҷанбаи кавии ахлоқӣ дошта, инсонро барои дар дунё ҳосил кардани номи нек, ки тавассути анҷом додани амали нек ва босавоб ҳосил мегардад, раҳнамун месозад.

Шайдо умреро, ки беҳосил гузаштаву дар пай нишоне надорад ва ба ғайр аз ҳасрату хирмон нақше намегузорад, наменписандад ва аз дар ҳазар рафтани он оҳанги таассуф менавозад:

*Чӣ ҳазз зи зиндагии ин ҷаҳон барад Шайдо,
Ба зерии ханҷари шиқайи касе, ки бисмил нест [4, с.51].*

Шоир таъкид менамояд, ки ҳар касе ки руҳи ниёз ба даргоҳи Дӯст мениҳад ва ба дида хоби хушнамои саҳар талх месозад, ӯ ба субҳи ҳашир ливои саодатро хоҳад барфарохт:

*Касе ки поси шаби умри хеш медорад,
Ба субҳи ҳашир барафрозад ӯ ливои саҳар.
Руҳи ниёз ба даргоҳи Дӯст нех, Шайдо,
Ба дида талх бикун хоби хушнамои саҳар [4, с.100].*

Шоир ба онҳое, ки оинаи умрашон аз зангор фориг нагардидаву қобили дидор нашуд ва нахли ҳаётанон бесамар сипарӣ гардид, бо таассуф мегӯяд:

*Дили мо қобили дарду ғами дилдор нашуд,
Сари мо фарши ҳарими ҳарами ёр нашуд.
Абрҳо бар сари мо омада хуш бориданд,
Ҳоки мо шӯразамин буд, ки гулзор нашуд.
Умр омад ба сару субҳи аҷал наздик шуд,
Дил аз ин хоби гарон як даме бедор нашуд.
Ҳарфҳо гуфта шуду ҳеҷ касе гӯш накард,
Ҳайф, як сомеае маҳрами асрор нашуд [4, с. 87].*

2. Буридан аз алоқи дунёӣ, аз назари инсонии комили шоир зинаи дигари дарёфтани ризоият ва хушнудии Дӯст аст. Шайдои Хучандӣ дунёро бо тамоми тааллуқоташ ба пирзоле шабех медонад, ки ранг-ранг рафторҳо, яъне чилваҳо дорад ва инсонро бо афсуну макр мехоҳад ба доми хеш фуру кашад.

*Фиреби ишваи ин чархи качравро ки медонад,
Аҷоиб пирзоле ранг-ранг рафторҳо дорад [4, с.82].*

Инсонро ин рангорангии дунёи пурмакр ба худ моил мекунад ва ин рангорангӣ тааллуқоти дунёист. Ҳар ки барои барги айше ба ин танаввуъ даст дароз менамояд, зуд бошад, ки бар ҷони худ захми хор хурад:

*Барои барги айше з-остин берун макун дасте,
Бар ҳар гул мерасӣ дар ҷайбу доман хорҳо дорад [4, с.82].*

Шоир таъкид месозад, ки дунё суботе надорад бинобар ин бар мулку мол ва боғу манозили он беҳуда ноз кардану ифтихор намудан шоиста нест, балки инсон бояд чун хумой ба устухоне

қаноат намояд. Зеро салтанату ҳашмати ин ҷаҳон дар баробари фанопазир будан, арзише надорад. Чунончи:

*Агарчи шоҳи ҷаҳонӣ, зи рӯзи марг андеш
Ба тахту салтанату ҳашмату ҷалол маноз.
Бинои боғу манозил чи мекунӣ, Шайдо,
Ҷаҳон субот надорад, ба мулку мол маноз [4,с.97].*

Шоир роҳати ин дунёиро дурӯза медонад ва дар умри дунёи вафоеро намебинад:

*Зи қайди роҳати дурӯза растан авлотар,
Ба доғи дил намаки суда бастан авлотар.
Ба фарру шавкати дунёи дун чӣ менозӣ,
Вафое нест ба аҳд шикастан авлотар [4,с.89].*

Тааллуқоти дунёи дар ашъори тамоми шуарои адабиёти классикии мо ҳамчун ҳамсози монеаи асосии расидан ба ҷамоли Ҳақ баён ёфта, буридан аз он ва тарғиби покиву покизагӣ, ки инсонро ба каъбаи мурод мерасонад, ҳамчун роҳи наҷот ва доман олуда накардан дар ин муҳити фано арзёбӣ шудааст. Шайдо ҳам як рукни расидан ба зоти Ҳақро дар покиву софӣ мебинад:

*Оина шав, ки манзури дидори Ҳақ шавӣ,
Ҳар дил, ки соф гаит, ба нури Худо расид [4,с.71].*

Оне, ки ба тааллуқоти дунёи доман наолудааст, бори вазнине ҳам бар дӯш надорад ва сабукборона ба соҳили мурод мерасад:

*Бар каъбаи мурод сабукбор мерасад,
Бори гаронфитода ба манзил қучо расид [4,с.71].*

Дӯст доштани дунё дар ҷамъ овардану меҳр бастанӣ абноӣ ҷаҳон ба симу зар низ зоҳир мегардад. Ин мавзӯ дар абёти ҷудоғонаи ғазалиёти Шайдо баррасӣ гардидааст ва онҳое, ки дӯстдори умури дунёианд, аз нигоҳи шоир ғофилонанд, ки муқобили ошиқон қарор доранд:

*Ошиқон нолаву зорӣ саҳаре сохтаанд,
Ғофилон маслиҳати симу заре сохтаанд [4,с.78].*

Бинобар ин онҳое, ки ошиқона ҷони пок дар раҳи ҷонон бохтаанд, ҳамчун мурғони қудс, ки дар шохсори сидра ба ҳамду сано машғуланд «бо аҳли дил нишаста, аз аҳли сафо шуданд» ва худ нишонаи тири «бало» гардидаанд:

*Онҳо, ки ҷони пок ба ҷонон бибохтаанд,
Аввалқадам нишонаи тири бало шуданд [4,с.69].*

Ин ҷо нишонаи «тири бало» гардидан ишора ба аҳди миёни Худованду инсонҳост, ки дар офариниши сурат гирифта буд ва мурод онҳое ҳастанд, ки ризоияти Ҳақро дарёфта, мувофиқи гуфтаи ӯ амал намудаанд ва ба юмни ин шараф дарҷаи аҳли вафоро ёфтаанд. Зеро онҳое, ки рӯй ба водии маърифати Ҳақ гузоштаанд, аз қайди бори суду самар ва зару зеварҳо гузаштаанд:

*Онҳо, ки рӯ ба водии шиқаш ниҳодаанд,
Шайдо зи тоҷи зевару зарҳо гузаштаанд [4, с.68].*

3.Шукргузори неъматӣ Ҳақ будани инсонӣ комил. Болотар таъкид сохтем, ки мувофиқи андешаи Шайдо инсон бояд пеш аз ҳама шокири неъматҳои Худованд бошад, аз ҷумла, неъматӣ умр, неъматӣ нафас гирифтани нафас баровардан, неъматӣ манозирӣ табиату тоату ибодатро хуб бишносад ва шукргуздор бошад. Бинобар ин, шоир аз онҳое, ки қадри неъматҳои Худовандро намешиносанд, ба дареғу дард сухан меорад, ки ба айшу ишрати дунё фитода, ҳаёли меҳнати рӯзи қиёматро аз сар мебаранд:

*Дареғу дард дило, шукри неъматӣ накунӣ,
Тамоми фурсати худ сарфи хидматӣ накунӣ.
Чи бандагист, ки умрат ба ину он гузарад,
Чи подшоҳи ҷаҳонасту ҳурматӣ накунӣ.
Ба айшу ишрати дунё фитода машғулӣ,
Ҳаёли рӯзи меҳнати қиёматӣ накунӣ.
Ба умри беҳудаи ҳеҷ намехурӣ афсӯс,
Ту ёди дӯст, ҷаро ёди душманӣ накунӣ [4,с.153].*

Шайдо қайд мекунад, ки тамоми зебогиҳо олами моддӣ, аз қабилӣ сарву гул, қумриву булбул ошиқӣ шайдои зоти Ҳақ буда, ҳамеша дар нолаву фарёданд, зеро «аршу фаршу малаку ҷаҳони малакут», ки асосӣ ҳама маъмураи оламанд, маҳз бунёди ўст:

*Сарву гул ошиқӣ рӯю қади шамшоди туанд,
Булбулу фохта дар нолаву фарёди туанд.*

*Сарв истода ба по фохта дар гардан тавқ,
Ҳар тараф менигарам, бандаи озоди туанд [4, с.129].*

Шоир қайд мекунад, ки ҳар кас барои сипардани роҳи ин корвонсаро аз киштаи хеш бояд тӯшае барои кори охират гирад, ки он лоиқи ҳазрати Зулчалол бошад. Онҳое, ки ин роҳро дар гафлату ҷаҳолат гузаронидаанд ва тоати шоиста ба ин даргоҳ надоранд, сармои онҳо ба ҷуз ҳасрату оҳ чизи дигаре нест. Бинобар ҳамин ҳам инсонҳое, ки дар даст амали хайр надоранд, ғайр аз гунаҳу гарди хичлат аз киштаи худ пари коҳе надоранд:

*Ғайр аз гунаҳу гарди хичлат чӣ барам ман,
Як тоати шоиста ба даргоҳ надорам [4, с.103].*

Бояд гуфт, ки ашғори шоир, ки дар заминаи чигунагӣ ва шиноҳти рисолати инсонӣ меравад, аз ангезаҳои ахлоқӣ саршор мебошад. Зеро шоир дар баробари баёни афкори ахлоқӣ, ки дар заминаи афкори мазҳабии ӯ парвариш ёфтааст, инсонро барои хуш гузаронидани умр, баҳра бардоштан аз неъматӣ умр ва дар баробари ҳамин ба ҷой овардани амалҳои солеҳ даъват менамояд. Шоир таъкид месозад, ки инсон бояд бар шодиву ғаме, ки аз сари хони карами Худованд мерасад, шокир бошад, то сояи абри карами ӯ ба як лутф ҳама зиллатро аз байн барад:

*Аз сари хони ғамаш ҳар чи расад шукр кунем,
Бувад аз хуни дилу лаҳти ҷигар неъматӣ мо [4, с.57].*

Бо ин ҳама, инсонӣ комили ашғори Шайдои Хучандӣ аз лутфу умеди афви Худованд ноумед нест ва умедвори он аст, ки Дӯст авроқи сиёҳи умри ӯро бо оби раҳмат сафед мегардонад:

*Худо, афве бикаш аз лутф айвони гуноҳамро,
Сафед аз оби раҳмат кун варақҳои сиёҳамро.
Қаландармаширабу девонаву шӯридааҳволам,
Маяфкан аз сари озам ба хориҷо қулоҳамро [4, с.48].*

Низ ин маъниро дар ҷойи дигар баён кардааст:

*Гарчи Шайдо, мо гунаҳқорон басе шармандаем,
Ҷуз наноҳи лутфи ӯ набвад раҳи бигрези мо [4, с.58].*

Хулоса, баррасии матолиби инсонӣ комил аз нигоҳи Шайдои Хучандӣ моро ба натиҷае мерасонад, ки шоир ҳамчун шоири ориф ва сӯфимашраб афкори ахлоқии хешро дар партави мазомини мазҳабӣ баён доштааст. Ба ақидаи ӯ инсон бояд пас аз ба дунё омадан умри хешро ба беҳудагӣ сарфа накарда, ҳамвора дар садади он бошад, ки аз хеш ному кори нек ба ёдгор гузорад. Гузашта аз ин, шоир таълим медиҳад, ки инсон бояд дар талаби ризқ кӯшад ва рӯзии хешро аз суфраи ҳалол ҳосил намояд.

Афкори мазҳабии шоир ҳам, ки дар иртибот бо масоили зиндагии инсон матраҳ гардидаанд, саршор аз ғояҳои пешқадам ва ормонҳои олии инсонӣ мебошанд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Айни, С. Намунаи адабиёти тоҷик/С.Айни.-Москва, 1927.- 727с.
2. Мирзоев, Абдулғанӣ. Сайидо ва маҷоми ӯ дар таърихи адабиёти тоҷик/А.Мирзоев.- Сталинобод, Нашр.давл.Тоҷ. 1947.- 285 с.
3. Насриддин А.Тазкираи шуарои Хучанд.-Хучанд: Ношир, 2015.-512 с.
4. Мавлуда, Н. Размышления относительно составления дивана Шайдо Худжанди / Н. Мавлуда, Б. Мутабархон // Вестник Таджикского национального университета. Серия филологических наук. – 2015. – № 4-5(174). – С. 111-114.
5. Негматова, М. Т. Шайдои Хучандӣ ва сабки хиндӣ / М. Т. Негматова // Номаи донишгоҳ"-и Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б.Ғафуров.Силсилаи илмҳои Гуманитарӣ. – 2021. – № 1(66). – С. 51-56.
6. Негматова, М. Т. Жизнь и творчество Шайдо Худжанди: структура дивана, тематические и поэтические особенности: специальность 10.01.03 "Литература народов стран зарубежья(с указанием конкретной литературы)": автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук/Т.М.Негматова. – Худжанд, 2010. – 26 с.
7. Хучандӣ, Шайдо. Девон. Нусхаи хаттии Академияи улуми Ҷумҳурии Тоҷикистон, шумораи 1347
8. Хучандӣ, Шайдо. Девон.Тасҳеҳи М.Неъматова.- Хучанд: Ношир, 2015.-172с.
9. Ҳодизода, Р. Адабиёти тоҷик (асрҳои ХУ1-Х1Х ва ибтидои асри ХХ)/Р.Ҳодизода, У.Каримов,С.Саъдиев. – Душанбе:Маориф, 1988. – 417с.
- 10.Ҳофизи, Шерозӣ. Куллиёт. Мурағиб ва муаллифи сарсухан Х.Шанбезода. – Душанбе: Ирфон, 1983. – 670 с.
- 11.<http://khujand.tj>

REFERENCES:

1. Aini, S. A Pattern of Tajik Literature. – M., 1927. – 727 p.
2. Mirzoev, Abdulghani. Sayedo and his Place in the History of Tajik Literature. – Stalinabad: Tajik State Publishing-House, 1947. - 285 p.
3. Nasriddin A. Anthology of Khujand Poets. - Khujand: Publisher, 2015. - 512 p.
4. Mavluda, N. Reflections on the Composition of Shaydo Khujandi`s Divan / N. Mavluda, B. Mu`tabarkhon // Bulletin of the Tajik National University. Series of Philological Sciences. - 2015. - № 4-5 (174). - P. 111-114.
5. Negmatova, M.T. Shaydo Khujandi and Indian Style / M.T. Negmatova // Scientific Notes of Khujand State University named after B. Gafurov. Series of Humanities. - 2021. - № 1 (66). - P. 51-56.
6. Negmatova, M.T. Shaydo Khujandi`s Life and Creations: structure of divan, thematic and poetic features: specialization 10.01.03 “Literature of the Peoples of a Foreign Country (with an indication of concrete literature)” - Khujand, 2010. - 26 p.
7. Khujandi, Shaydo. Devon. Manuscript of the Academy of Sciences of Tajikistan Republic, number 1347
8. Khujandi, Shaydo. Devon. Corrected by M. Nematova. - Khujand: Publisher, 2015. – 172 p.
9. Khodzoda, R. Karimov U., Saadiev S. The Tajik Literature (referring to the XVI-th – the XIX –th Centuries and the Beginning of the XX-th Century). - Dushanbe: Enlightenment, 1988. – 417 p.
10. Hafiz Sherozi. Collection of Compositions. Compiler and author of introduction H. Shanbezoda. - Dushanbe: Cognition, 1983. - 670 p.
11. <http://khujand.tj>